

РОЗВИТОК ШКОЛИ МЕХАНІКИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ПОЛІТЕХНІЦІ

У 2026 році один із найстарших вищих технічних навчальних закладів Європи і перший в Україні Національний університет “Львівська політехніка” відзначатиме 210-річчя від заснування.

Засновником Реальної школи з технічним і економічним спрямуванням у Львові став австрійський цісар Франц-Йосиф I, який 8 березня 1816 року ухвалив резолюцію і поблагословив її створення. Саме ця школа слугувала фундаментом для створення на теренах Галичини Вищої технічної школи – Альма-матер Львівської політехніки, де однією з перших технічних наук була представлена механіка, а з 1844 року, вже і в новоствореній Технічній академії у Львові, була започаткована кафедра механіки.

Право вищого навчального закладу на чолі з ректором академія отримала в листопаді 1871 року. У 1872–1873 роках рішенням колегії професорів Академії було створено три відділи архітектури, інженерії, технічної хімії та обрано першого ректора Ф. Стжелецького (1823–1883). Наступного 1874 року розпочалась історія машинобудівного відділу (факультету) під назвою “Школа будови машин”, який у 1920 році став механічним.

У 1877 році Технічна академія була перейменована на Політехнічну школу на чолі з ректором Ю. Захарієвичем (1837–1898), який став автором проєкту головного корпусу і багато зробив для розвитку політехніки.

В 1921 році Політехнічна школа отримала назву “Львівська політехніка” і власний статут самоврядного навчального закладу, схвалений загальними зборами професорів політехніки.

З 1920 року механіка відіграла провідну роль у Львівській політехніці, а механічний факультет був найбільшим, на якому, зокрема у 1913–1914 роках навчалось 30 %, у 1938–1939 роках – 37 % усіх студентів. В 1939 році до складу механічного факультету входили три підрозділи (відділення, oddziały), зокрема, до відділення машин належали такі групи: конструкційна, технологічна, авіаційна, залізнична та рушіїв.

З вимогами часу структура механічного факультету та наукові програми постійно змінювались і виконувались студентами протягом чотирьох років: програма першого року навчання була спільною і однаковою для всіх студентів; програми другого року навчання були спільними для відділень машин і нафтового та відрізнялись від програм електротехнічного відділення. Програми третього та четвертого років навчання містили істотні відмінності і формувались для кожної спеціальності або спеціалізації, якщо такі були.

З усіх предметів навчальної програми підготовки студенти складали курсові іспити, зокрема, математики, фізики, нарисної геометрії, загальної і технічної механіки, хімії, машинознавства. Дворічний термін навчання студентів закінчувався складанням державного та обов’язкового підсумкового іспиту. За успішного складання іспитів з усіх предметів підсумковий іспит отримували автоматично. Щоб приступити до виконання дипломного проєкту, треба було успішно закінчити обов’язкову програму навчання, виконати курсові роботи та пройти обов’язкову, переважно шестимісячну практику, а також скласти в цей час ще два державні іспити.

Матеріали курсових проєктів, які виконувались впродовж останніх семестрів, становили окремі розділи дипломного проєкту, який був результатом впродовж всього навчання. Кожен дипломний проєкт виконувався впродовж останнього семестру, незалежно від інших навчальних навантажень, передбачених програмою, містив 8÷15 аркушів креслень формату A1 та розрахункову (теоретичну) частину. Треба зазначити, що за чотири роки закінчити навчання і отримати диплом вдавалось не всім, навіть досить здібним студентам.

Очолював факультет протягом однорічного терміну декан, обраний з членів Ради факультету, а його заступником призначався продекан, який зазвичай був колишнім деканом, що мав певний досвід керування факультетом. За 1875–1945 роки деканами механічного факультету було призначено 30 професорів, тобто в середньому термін керування кожного тривав два роки.

Рада факультету була головним органом і відповідала за всю наукову та навчальну діяльність. Всі професори і керівники кафедр входили до складу Ради, а також один член обирався з доцентського складу. Тож чисельність складу Ради обмежувалась кількістю кафедр на факультеті. За висновками рецензентів наукових праць та спеціально створених експертних комісій Рада факультету мала право надавати здобувачу науковий ступінь доктора технічних наук. Процедура захисту дисертації та отримання диплому були для здобувача наукового ступеня особливою подією, яка відбувалась в актовій залі головного корпусу, в урочистій обстановці, у присутності наукової спільноти всіх відділів Львівської політехніки. З такої нагоди ректор відкривав засідання Ради, а декан оприлюднював особисті дані здобувача, його наукові здобутки, оцінку експертної комісії та рецензентів наукової праці. У разі позитивного сприйняття на адресу докторанта виголошувались привітання, після чого здобувачеві наукового ступеня вручався диплом доктора наук за підписом ректора і декана.

Наступним, не менш важливим науковим етапом був процес габілітації. Для цього треба було представити копії друкованих праць здобувача, кількість яких була різною залежно від спеціальності, та подати три теми габілітаційної доповіді на вибір. На засіданнях Ради факультету відбувався перший етап – дискусія з приводу особистої кваліфікації претендента. У разі позитивної ухвали Рада призначала трьох рецензентів, хоча б один з яких мав бути з іншого навчального закладу, іншої сфери наукової діяльності або тематики доповіді. Після ознайомлення всіх членів Ради з рецензіями, на засіданнях Ради факультету відбувалися процес захисту і дискусія. За результатами позитивної ухвали претендентові присвоювали науковий ступінь доцента (в наш час – вчене звання). Ухвала Ради факультету передавалась на затвердження у Міністерство визнань релігійних та освітніх публічних.

У 1939 році представники нової влади поставили завдання перебудувати весь освітній процес і перейменували Львівську політехніку на Львівський політехнічний інститут з п'ятьма факультетами: механічним, хіміко-технологічним, архітектурно-будівельним, шляхово-водним та сільськогосподарським. 1940 року було створено ще лісовий факультет. На тоді Львівська політехніка налічувала 79 кафедр, на яких працювало 395 викладачів, а також одержала державне фінансування.

Відповідні зміни у суспільно-політичному житті регіону спричинили певні реорганізації, які відбувались у структурі Політехнічного інституту: у 1939–1942 роках з механічного факультету виділилися електротехнічний, а механічний став енергомашинобудівним, який у 1944 році розділили на енергомашинобудівний і механічний факультети. У 1947 році ці два факультети знову об'єднали в механічний факультет.

У повоєнні роки реорганізація структури Львівського політехнічного інституту продовжувалась. Механічний факультет налічував 10 кафедр, а саме: кафедри теоретичної механіки; деталей машин; теорії механізмів і машин; технології машинобудування; технології металів; металорізальних верстатів та інструментів; металознавства і термічної обробки; зварювального виробництва; автомобілів; опору матеріалів, яку періодично передавали з механічного на будівельний і теплотехнічний факультети.

Чергова реорганізація 2001 року призвела до утворення в структурі Львівської політехніки 12 навчально-наукових інститутів, зокрема на основі двох механічних факультетів – Інститут інженерної механіки та транспорту (ІІМТ), до складу якого увійшло три загальноінженерні кафедри (теоретичної механіки, опору матеріалів та деталей машин) та вісім випускових: автоматизація і комплексна механізація машинобудівної промисловості (АКМ); технології машинобудування (ТМБ); напівпровідникове й електровакуумне машинобудування (НЕМ); фізики матеріалів і металознавства (ФММ), що належали до МТФ; експлуатації та ремонту автомобільної техніки (ЕРАТ); автомобілебудування (АБ); приладів точної механіки (ПТМ); зварювального виробництва, та діагностики металоконструкцій (ЗВДВ), які були у структурі ФМАТ.

Для підготовки науковців вищої кваліфікації проводились захисти дисертаційних робіт: кандидатських – на об'єднаному засіданні Вчених рад ММФ і МТФ, а докторських – на засіданні Вченої ради Політехнічного інституту, на якій у 1970 році захистив докторську дисертацію з машинознавства та динаміки машин майбутній проректор з наукової роботи С. Г. Калінін. 10 грудня 1986 року у Львівській політехніці було відкрито спеціалізовану вчену раду 01.02.06 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук за спеціальністю “Динаміка та міцність машин”. Головою ради було призначено д-ра техн. наук, професора М. С. Комарова.

24 грудня 1990 р. було створено нову спеціалізовану вчену раду (СВР) К 068.36.05 (голова – д-р техн. наук, проф. С. Г. Калінін) із захисту кандидатських дисертацій вже за двома спеціальностями – 01.02.06 “Динаміка і міцність машин” та 05.02.02 “Машинознавство”. Вченим секретарем спеціалізованої ради було призначено канд. техн. наук, доцента Є. М. Гарасюка.

Для покращення якості наукових робіт і розширення сфери їх використання у листопаді 1994 року була створена СВР Д 04.06.04 із захисту за згаданими вище спеціальностями вже кандидатських і докторських дисертацій (голова – д-р техн. наук, проф. С. Г. Калінін, секретар – канд. техн. наук, проф. В. Т. Павлище), однак згідно з Постановою Президії Головної ради Вищої атестаційної комісії (ВАК) України від 17 жовтня 1994 року та наказом № 317 від 24.11.1994 року раду одразу відправили на перереєстрацію, яку в цей період проходили всі спеціалізовані вчені ради. В квітні 1995 року спеціалізовану вчену раду Д 04.06.04 перезатвердили з повноваженнями на три роки.

Створення докторської ради механічного профілю у Львівській політехніці було визнанням великих здобутків школи механіки, які потрібно було підтвердити в майбутньому, адже не всі вимоги щодо складу спецради були дотримані, оскільки ні у Львівській політехніці, ні в інших наукових установах Львова не було “прямих” фахівців зі спеціальності 01.02.06 “Динаміка і міцність машин, приладів і апаратури”. Більшість членів спецради представляли цю спеціальність за науковими працями. До складу спеціалізованої вченої ради Д 04.06.04 входили:

- Калінін Сергій Григорович (голова), д-р техн. наук за спеціальністю 01.02.06, професор кафедри “Деталі машин” Державного університету “Львівська політехніка”;
- Русинко Костянтин Миколайович (заступник голови), д-р фіз.-мат. наук за спеціальністю 01.02.04, завідувач кафедри “Теоретична механіка” Державного університету “Львівська політехніка”;
- Павлище Володимир Теодорович (вчений секретар), канд. техн. наук за спеціальністю 05.02.02, завідувач кафедри “Деталі машин”;
- Акоюн Рубен Абгарович, д-р техн. наук за спеціальністю 05.05.03, професор кафедри “Автомобілі” Державного університету “Львівська політехніка”;
- Большаков Михайло Васильович, д-р техн. наук за спеціальністю 05.05.06, завідувач кафедри “Технологія і обладнання зварювального виробництва” Державного університету “Львівська політехніка”;
- Вольченко Олександр Іванович, д-р техн. наук за спеціальністю 05.02.02, 05.05.05, професор кафедри “Деталі машин і теорія механізмів та машин” Українського технічного університету нафти і газу (м. Івано-Франківськ);
- Гачкевич Олександр Романович, д-р. фізико-мат. наук за спеціальністю 01.02.04, ст. наук. співробітник Фізико-механічного інституту ім. Г. І. Карпенка Національної академії наук України (м. Львів);
- Малащенко Володимир Олександрович, д-р техн. наук за спеціальністю 05.02.02, 05.23.17, професор кафедри “Деталі машин” Державного університету “Львівська політехніка”;
- Мартинович Тимофій Лазаревич, д-р фіз.-мат. наук за спеціальністю 01.02.04, завідувач кафедри “Будівельна механіка” Державного університету “Львівська політехніка”;
- Мочернюк Дмитро Юрійович, д-р техн. наук за спеціальністю 01.02.04, професор кафедри “Опір матеріалів” Державного університету “Львівська політехніка”;
- Полюдов Олександр Миколайович, д-р техн. наук за спеціальністю 05.02.15, завідувач кафедри “Поліграфічні машини” Українського поліграфічного інституту (м. Львів);

- Рибак Тимофій Іванович, д-р техн. наук за спеціальністю 05.20.04, завідувач кафедри “Технічна механіка” Тернопільського приладобудівного інституту;
- Стрижак Віктор Якович, д-р техн. наук за спеціальністю 05.11.02, професор кафедри “Прилади точної механіки” Державного університету “Львівська політехніка”;
- Тинний Анатолій Нестерович, д-р техн. наук за спеціальністю 05.02.02, професор кафедри “Деталі машин” Державного університету “Львівська політехніка”;
- Шабайкович Віктор Антонович, д-р техн. наук за спеціальністю 05.13.07, 05.02.08, завідувач кафедри “Технологія машинобудування” Державного університету “Львівська політехніка”.

27 грудня 1995 року відбувся перший захист докторської дисертації за спеціальністю 05.02.02 “Машинознавство” (І. В. Кузьо), а згодом ще дві докторські дисертації (Є. В. Харченко – 1997 р., спец. 05.02.09 “Динаміка та міцність машин”; П. М. Гащук – 1997 р., спец. 05.02.02 “Машинознавство”). До кінця каденції ради (грудень 1997 року) була захищена ще одна кандидатська дисертація (І. М. Масляк – спец. 05.02.02 “Машинознавство”).

Згідно з наказом ВАК України № 14-08/09 від 20.11.1997 року раді було присвоєно шифр Д 35.052.06, який зберігся дотепер, і СВР поповнилась ще однією спеціальністю 05.02.08 “Технологія машинобудування” (голова ради – д-р техн. наук, професор С. Г. Калінін, вчений секретар – д-р техн. наук, доц. Є. В. Харченко). За спеціальністю 05.02.08 “Технологія машинобудування” у 1998 році було захищено дві докторські дисертації (Е. М. Гуліда та М. Л. Кукляк) і одну дисертацію (Є. Ярошевич (Польща) у 1999 році за спеціальністю 05.02.09 “Динаміка та міцність машин”.

1999 року у складі СВР Д 35.052.06 (наказ № 498 від 14.12.1999 року, голова – д-р техн. наук, професор І. В. Кузьо, вчений секретар – д-р техн. наук, професор Є. Ю. Форнальчик) було відкрито ще одну спеціальність 05.22.02 “Автомобілі і трактори” з продовженням повноважень до 2006 року.

Після затвердження складу СВР у березні 2006 року вченим секретарем було призначено канд. техн. наук, доцента Ю. П. Шоловія. Під час чергового затвердження складу спецради Д 35.052.06 у 2009 році спеціальність 05.20.02 “Автомобілі і трактори” було вилучено з ради і у 2011 році відкрито окрему СВР за цією спеціальністю для захисту кандидатських дисертацій. Водночас СВР Д 35.052.06 успішно продовжувала свої повноваження у 2010, 2013, 2016, 2019, 2022 роках. Наказом МОН України № 986 від 08.07.2025 р. утворено спеціалізовану вчену раду Д 35.052.06 з повноваженнями на три роки.

За час діяльності спеціалізованої Вченої ради від 1995 до 2025 р. захищено 132 дисертації, з них 99 кандидатських та 33 докторських (таблиця).

Хронологія захистів докторських дисертацій у спеціалізованій Вченій раді Д 35.052.06 за період з 1995 по 2025 р.

№ з/п	Здобувач	Спеціальність	Дата захисту	Науковий Консультант	Місце роботи здобувача
1	2	3	4	5	6
1	Кузьо І. В.	05.02.02	27.12.1995	–	НУ “Львівська політехніка”
2	Харченко Є. В.	05.02.09	14.03.1997	Калінін С. Г.	НУ “Львівська політехніка”
3	Гащук П. М.	05.02.02	26.03.1997	–	НУ “Львівська політехніка”
4	Гуліда Е. М.	05.02.08	13.05.1998	–	НУ “Львівська політехніка”
5	Кукляк М. Л.	05.02.08	14.10.1998	Романів О. М.	НУ “Львівська політехніка”
6	Ярошевич Є.	05.02.09	1999	Калінін С. Г.	Республіка Польща
7	Керницький І. С.	05.02.02	06.06.2001	Харченко Є. В.	НУ “Львівська політехніка”
8	Мартинців М. П.	05.02.02	03.10.2001	Лютій Є. М.	ЛНЛТУУ, м. Львів
9	Сокіл Б. І.	05.02.09	19.12.2001	Кузьо І. В.	НУ “Львівська політехніка”
10	Пилипець М. І.	05.02.08	05.06.2002	Гевко Б. М.	ТНТУ, м. Тернопіль

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6
11	Вікович І. А.	05.02.09	07.04.2004	Дмитриченко М. Ф.	НУ “Львівська політехніка”
12	Кіндрацький Б. І.	05.02.02	20.05.2004	Сулим Г. Т.	НУ “Львівська політехніка”
13	Дем’янюк В. А.	05.22.02	19.05.2005	Крайник Л. В.	НУ “Львівська політехніка”
14	Ярошевич М. П.	05.02.09	22.06.2006	Блехман І. І.	НТУ, м. Луцьк
15	Ланець О. С.	05.02.02	06.07.2011	Кузьо І. В.	НУ “Львівська політехніка”
16	Пасіка В. Р.	05.02.02	19.10.2011	Полюдов О. М.	УАД, м Львів
17	Шифрін Б. М.	05.02.09	26.06.2013	Плахтієнко М. П.	КЛА НАУ, м. Кіровоград
18	Гевко І. Б.	05.02.02	27.06.2013	Рогатинський Р. М.	ТНТУ, м. Тернопіль
19	Пукач П. Я.	05.02.09	16.10.2014	Кузьо І. В.	НУ “Львівська політехніка”
20	Васильків В. В.	05.02.08	09.12.2015	Пилипець М. І.	ТНТУ, м. Тернопіль
21	Ступницький В. В.	05.02.08	20.01.2016	Грицай І. Є.	НУ “Львівська політехніка”
22	Поліщук Л. К.	05.02.09	21.06.2017	Харченко Є. В.	НТУ, м. Вінниця
23	Горошко А. В.	05.02.09	18.10.2017	Ройзман В. П.	ХНУ, м. Хмельницький
24	Васильєва О. Е.	05.02.02	17.10.2018	Кузьо І. В.	НУ “Львівська політехніка”
25	Гурський В. М.	05.02.02	28.11.2018	Кузьо І. В.	НУ “Львівська політехніка”
26	Проценко В. О.	05.02.02	22.05.2019	Малашенко В. О.	НУ “Львівська політехніка”
27	Будз С. Ф.	05.02.02	27.05.2020	Дробенко Б. М.	ІППММ, м. Львів
28	Гурей В. І.	05.02.08	21.09.2021	Кузьо І. В.	НУ “Львівська політехніка”
29	Дзюра В. О.	05.02.08	22.09.2021	Марущак П. О.	ТНТУ, м. Тернопіль
30	Кусий Я. М.	05.02.08	27.09.2021	Ступницький В. В.	НУ “Львівська політехніка”
31	Драч І. В.	05.02.09	22.03.2023	Ройзман В. П.	ХНУ, м. Хмельницький
32	Яцун В. В.	05.02.09	22.01.2025	Філімоніхін Г. Б.	ЦНТУ, м. Кропивницький
33	Ковтун І. І.	05.02.09	26.03.2025	–	ХНУ, м. Хмельницький

За час діяльності Львівської політехніки загалом й Інституту механічної інженерії та транспорту зокрема були засновані та успішно розвиваються славні наукові традиції школи механіки. Наприкінці XIX – на початку XX століть Політехніку прославляли відомі вчені механіки: С. Банах, М. Губер, В. Бужинський та інші. Розвиток інженерної механіки в новітній історії пов’язаний з іменами професорів Г. Савіна, А. Рабиновича, М. Медвідя, М. Леонова, М. Комарова, М. Шульги, С. Калініна, Р. Сіліна, П. Сеника, Д. Мочернюка, К. Русинка, В. Повідайла та інших. У Львівській політехніці сформувались потужні наукові школи, особливого статусу набули науково-дослідні лабораторії, суттєво зміцнів і розширився і зв’язок з промисловістю. Можливості сучасних інженерів-механіків, їхній високий рівень підготовки, традиції наукової школи та результати багаторічних досліджень, визнання львівських науковців-механіків на міжнародному рівні пройшли серйозні випробування і заклали потужний фундамент для подальших здобутків у царині однієї з найдавніших наук – механіки.

І. В. Кузьо, Ю. П. Шоловій